

De ‘nieuwe wij’ kan ook een uitsluitende werking hebben

Door Jos van Remundt

‘Religie & Onderwijs, tijd voor heroriëntatie’ (2017) is de titel van de uitgave die Matthias Kaljouw, medewerker van het Dominicaans Studiecentrum voor Theologie en Samenleving. Bij eerste lezing valt op dat hij goed en vlot kan schrijven en dat je ook de neiging hebt om met hem in zijn ideeën mee te gaan.

Bij tweede lezing blijkt dat er toch veel haken en ogen aan te zitten. Kaljouw haalt het Amerikaanse onderzoeksinstituut Pew aan dat heeft berekend dat in 2050 87 procent van de wereldbevolking religieus zal zijn tegen 84 procent nu. Het aantal agnosten en atheïsten zal verder afnemen en het percentage moslims in Europa zal tegen die tijd tien procent bedragen. Zo weet Kaljouw te beweren dat een massaal afscheid van God of geloof nooit heeft plaatsgevonden en in de nabije toekomst ook niet zal gebeuren. Hij weet zich gesteund door vijf religiewetenschappers in NRC Handelsblad van 11 februari 2015 naar aanleiding van de opmerkingen van Platform Onderwijs 2032 dat religieonderwijs er niet meer toe doet vanwege de voortschrijdende secularisering.

Tegenstrijdig aan dit onderzoek is wel dat Nederland een van de meest geseclariseerde landen ter wereld is. Kaljouw erkent dat tussen 1966 en 2015 het percentage rooms-katholieken in Nederland is gedaald van 35 naar twaalf procent van de bevolking en het aantal protestanten van 25 naar negen procent. Tweederde van de Nederlanders is anno 2015 buitenkerkelijk. Maar hier geeft hij een handige draai aan door te stellen dat religiositeit niet verbonden mag worden met instituties. Mensen harken zelf hun wijsheden bijeen. Zo komt Kaljouw tot de conclusie dat 77 procent van de Nederlandse bevolking religieus is. Kaljouw werkt dat verder niet uit, waarbij ik met een aantal fundamentele vragen blijf zitten. Zoals wat de definitie is voor religiositeit.

Wanneer ik mijn studenten bij het vak ‘Geestelijke stromingen’ de vraag voorleg wie religieus is, zegt tweederde daar niets mee te hebben. Opvallend is dat wanneer de studenten iets weten te vertellen over religie, ze dan met verhalen komen van hun opa en oma. Verhalen van hen zelf of hun ouders worden steeds schaarser. Bij de groeiende groep studenten met een islamitische achtergrond merk je dat ze meer en meer hun eigen verantwoordelijkheid willen nemen en niet meer strikt de regels volgen die de islam hun voorhoudt over het gebed en over seksualiteit. Er is onzekerheid en verzet tegen de normen en waarden die ze van huis uit meekrijgen. Vaak betreuren deze studenten de onbespreekbaarheid over deze dingen in eigen kring. Met andere woorden, ook de islam zal te maken krijgen met het verschijnsel van secularisatie. Wat ook opvalt is dat de studenten weinig tot niets meer hebben met ‘verhalen’.

Kaljouw werkt zijn ideeën uit naar een ‘nieuwe wij’, waarin iedereen zich thuis kan voelen. Bezielde verbanden, nieuwe vormen van levensbeschouwelijke verbondenheid die het verschil maken. Want iedereen moet elkaar vertrouwen, waarderen en respecteren. Doordat hij het ‘nieuwe wij’ als de toekomstige lijn aanbeveelt maakt hij gebruik van woorden die een hoge gevoelswaarde hebben. Het voelt natuurlijk beter aan wanneer men het heeft over ‘wij’ dan over ‘ik’ of ‘zij’. Het woord ‘wij’ raakt ook een bepaald verlangen aan, zoals de gedachte dat iedereen erbij hoort.

De analogie-argumentatie kan overtuigend overkomen. Maar daarmee is zijn uitleg nog niet juist. Het is belangrijk daarbij kritische vragen te stellen. Want anders blijft deze ‘nieuwe wij’ een oppervlakkige ‘wij’ waarmee omstrede en ook tegenstrijdige onderwerpen vermeden worden. Kan in deze context een verkeerde opmerking niet tot een ‘nieuwe wij’ leiden? Mag een jood of een moslim in een discussie aangeven dat hij helemaal niets heeft met de verlossingsleer van de christenen? Kan een niet-gelovige zeggen dat Mohammed eigenlijk geen profeet is, maar meer een legeraanvoerder? Mag iedereen zijn eigen leven op levensbeschouwelijk, politiek en relationeel gebied naar eigen inzicht invullen?

De antwoorden op deze vragen maken hoe dan ook een onderscheid tussen een ‘wij’ en een ‘zij’. Zijn die andere ‘zij’ dan wel oké? Als men voor de ene mogelijkheid kiest, wat gebeurt dan met de andere mogelijkheden? Is de keuze die ‘nieuwe wij’ maakt wel de ‘correcte’ keuze. En wat is nieuw? Zijn er andere waarden en normen? Hoe staat men in die ‘nieuwe wij’ als man of vrouw, zwart of wit, jong of oud, gelovig of niet, hetero of homo. Volgt de ‘nieuwe wij’ tot elke prijs de aangegeven koers? Moet de andere ‘wij’ zijn vaste ideeën loslaten om de ander ‘wij’ te kunnen begrijpen? Denkt men eigenlijk niet stiekem: ‘Waren zij maar meer als wij?’

Elke afzonderlijke ‘wij’ zal in de toekomst op eigen wijze zijn eigen levensbeschouwelijke visie ontwikkelen, invullen en beleven. Elke levensbeschouwing heeft zijn eigen denkers, schrijvers, dichters, politici, wetenschappers... en dat heeft tot gevolg dat er verschillen zijn waardoor er tussen de ‘wij-en’ ook (stevige) botsingen kunnen voorkomen. De uitgave ‘Religie & Onderwijs, tijd voor heroriëntatie’ lijkt me meer een beperkte literatuurstudie die er geen waarde aan hecht dat toekomstige generaties inzichten gaan ontwikkelen los van bestaande religie. Natuurlijk zullen bestaande religies blijven bestaan, maar seculiere levensbeschouwingen zijn groeiende en zullen aan invloed winnen.

Inspiratie, StichtingEchelon.nl